

राष्ट्रिय मल नीति, २०५८

१. प्रस्तावना

नेपाल सरकारले अवलम्बन गरेको उदार, खुला तथा बजारमूखी अर्थ नीति अनुसार २०५४ कार्तिक देखि रासायनिक मलको कारोवार (खरिद तथा वितरण समेत) मा निजी क्षेत्रलाई संलग्न गराई सकेको परिप्रेक्ष्यमा, नेपाल अधिराज्यभित्र गुणस्तरीय मलको आपूर्ति (उत्पादन, पैठारी तथा विक्री वितरण) व्यवस्था प्रत्याभूत गरी कृषि उत्पादनलाई टेवा दिन यो मल नीति तर्जुमा भएको छ।

२. अन्तरनिहित आधारभूत सिद्धान्तहरू

कृषि उत्पादनको लागि अति आवश्यक उर्ने उत्पादन सामाग्रीहरू मध्ये “मल” एउटा प्रमुख उत्पादन सामाग्री भएकोले कृषि क्षेत्रको नीति भित्रको यो एउटा उपक्षेत्र नीति हो। वस्तुतः यो नीति देहायका आधारभूत सिद्धान्तहरूमा आधारित छः

१. कृषकहरूको मलप्रति बढ्दै गएको अभिरुचि तथा मागलाई ध्यानमा राखी देशमा मलको उपलब्धता सहज गर्न निजी क्षेत्रको समेत संलग्नता अपरिहार्य छ।
२. सरकारी, सहकारी तथा निजी क्षेत्र सबैलाई मलको कारोवारमा समान अवसर तथा सहूलियत उपलब्ध हुनु पर्छ।
३. वर्तमान विश्व व्यापारीकरण, सुचना प्रविधिहरूको विकास तथा प्रसार एवं बजारमूखी अर्थ व्यवस्थाको सन्दर्भमा सरकार स्वयं व्यापारमा संलग्न हुनु भन्दा सरकारको भूमिका नियमनकर्ता तथा सहजकर्ताको हुनुपर्छ।
४. मलको समुचित प्रयोगको लागि कृषि प्रसार तथा कृषि अनुसन्धानले सामूहिक जिम्मेवारी बहन गरी एक अर्काको परिपूरक हुनु पर्छ।
५. माटोको उर्वराशक्ति ह्रास हुन नदिन, रासायनिक मलको प्रयोगबाट वातावरणमा पर्न सक्ने नकारात्मक प्रभावलाई न्यून गर्न तथा यसको उचित एवं सन्तुलित प्रयोगमा प्रोत्साहन गर्न एकीकृत वाली पोषण व्यवस्थापन प्रणाली अपनाउनु पर्दछ।

६. मलको समुचित उपयोगको लागि आवश्यक पूर्वाधार व्यवस्था तथा उपयुक्त वातावरण सिर्जना गर्नु पर्दछ ।

३. परिभाषा

विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस नीतिमा

- (क) “आयातकर्ता” भन्नाले कुनै विदेशी मुलुकबाट नेपाल अधिराज्य भित्र रासायनिक मल आयात गर्ने व्यक्ति वा संस्था सम्भन्नु पर्छ ।
- (ख) “नीति” भन्नाले मल नीति, २०५८ लाई सम्भन्नु पर्छ ।
- (ग) “निजी क्षेत्र” भन्नाले सरकारी क्षेत्र बाहेकका मलको कारोबार गर्ने सहकारी क्षेत्र समेत सम्भन्नु पर्छ ।
- (घ) “विक्रेता” भन्नाले कानून अनुसार जिल्ला कृषि विकास कार्यालयमा दर्ता भएका मलको थोक वा खुद्रा विक्री गर्ने व्यक्ति वा संस्था सम्भन्नु पर्छ ।
- (ङ) “मल” भन्नाले प्राङ्गारिक, रासायनिक तथा जिवाणु युक्त मल सम्भन्नु पर्छ ।
- (च) “रासायनिक मल” भन्नाले वोट विरुवालाई पोषक तत्व उपलब्ध गराउन माटो वा वोट विरुवामा प्रयोग गरिने कुनै पनि ठोस वा तरल रासायनिक पदार्थ सम्भन्नु पर्छ ।
- (छ) “प्राङ्गारिक मल” भन्नाले वोट विरुवालाई पोषक तत्व उपलब्ध गराउन माटोमा सिधै प्रयोग गरिने वनस्पति र / वा पशु जन्य कुहिएर बनेको कार्वन युक्त पदार्थ सम्भन्नु पर्छ ।
- (ज) “जिवाणुयुक्त मल” भन्नाले वोटविरुवालाई पोषक तत्व उपलब्ध गराउन प्रयोग गरिने नाइट्रोजन, फोस्फोरस र कार्वन चक्रसँग सम्बन्धित जिवित (Living) वा सुषुप्त (Latent) सुक्ष्म जिवाणु भएको ठोस वा तरल पदार्थ सम्भन्नु पर्छ ।

४. उद्देश्यहरु

माटोको उर्वराशक्ति सुधारबाट कृषि उत्पादकत्व वृद्धि गरी गरिबी निवारण गर्ने राष्ट्रिय लक्ष्यलाई योगदान पुऱ्याउने उद्देश्यबाट यो नीति निर्देशित छ । विशेषतः यो नीतिको उद्देश्य निम्न अनुसार हुने छ :

१. मलको उपयोगमा वृद्धि ल्याउन नीतिगत सुधार तथा पूर्वाधार व्यवस्थित गर्ने ।
२. मलको कुशल एवं सन्तुलित प्रयोग गर्न एकीकृत बाली पोषण व्यवस्थापन प्रणालीलाई प्रवर्द्धन गर्ने ।

५. रणनीतिहरु

५.१ मलको उपलब्धता

५.१.१ मल आयातलाई भरपर्दो, प्रतिस्पर्धी तथा पारदर्शी बनाउने :

वर्तमान समयमा रासायनिक मल देश भित्र उत्पादन भई नसकेको र कृषकहरुको सम्पूर्ण माग आयातबाट मात्रै परिपूर्ति गर्नु पर्ने अवस्था भएकाले विद्यमान रासायनिक मलको आयात व्यवस्थालाई भरपर्दो, प्रतिस्पर्धी तथा पारदर्शी बनाउन देहाय अनुसारको व्यवस्था मिलाइने छ :-

- (क) समयमा रासायनिक मल आयात गर्ने स्थिति सृजना गर्न प्रमुख बाली लगाउने समय भन्दा छ महिना अगाडि रासायनिक मलको उपयोग स्थिति, माग तथा आपूर्ति स्थिति पूर्वानुमान गर्ने र त्यसलाई सार्वजनिक गर्ने ।
- (ख) मलको आयातमा संलग्न सरकारी, सहकारी तथा निजी क्षेत्रका संस्थाहरुलाई समान अवसर तथा सुविधा उपलब्ध गराउने ।
- (ग) आयातकर्ताहरुले आयात गरेका मलको थोक विक्री मूल्य सार्वजनिक गर्नु पर्ने ।
- (घ) मलको मूल्य, गुणस्तर तथा उपलब्धतालाई नियमित तथा प्रभावकारी बनाउन अनुगमन कार्यलाई सुदृढ गर्ने ।
- (ङ) रासायनिक मलको अन्तराष्ट्रिय मूल्य अनुगमन गरी नियमित रूपमा सार्वजनिक गर्ने ।
- (च) अन्तराष्ट्रिय बजारबाट मल आयात गर्ने सबै संस्थाहरु मन्त्रालयमा दर्ता हुनु पर्ने ।

५.१.२ मूल्य नीति तथा अनुदान

- (क) मलको मूल्य बजार प्रतिस्पर्धाबाट निर्धारण हुने ।
- (ख) रासायनिक मलको मूल्यमा सरकारले अनुदान नदिने तर यातायात सेवा नपुगेका दुर्गम तथा उच्च पहाडी जिल्लाहरु जस्ता परिलक्षित क्षेत्र र साना तथा सीमान्त कृषक जस्ता परिलक्षित समूहलाई विशेष कृषि उत्पादन कार्यक्रम अर्न्तगत सहूलियत दिन सकिने ।

५.१.३ जगेडा मौज्दातको व्यवस्था

- (क) रासायनिक मलको सम्भाव्य खपतको करिब बीस प्रतिशत रासायनिक मल जगेडा मौज्दातको रुपमा सञ्चित गर्ने ।
- (ख) रासायनिक मलको जगेडा मौज्दात सञ्चय, व्यवस्थापन तथा विक्री वितरण व्यवस्थालाई पारदर्शी र प्रतिस्पर्धी गर्ने ।
- (ग) नेपाल सरकारलाई मित्र राष्ट्रहरुबाट वस्तुगत सहायता अर्न्तगत प्राप्त हुने रासायनिक मललाई जगेडा मौज्दात व्यवस्था अर्न्तगत परिचालन गर्ने ।

५.१.४ स्वदेशी उत्पादन

- (क) कृषि विकासका लागि आवश्यक हुने रासायनिक मल सदा वाह्य श्रोतको आयातमा मात्र निर्भर रहिरहन युक्तिसंगत नभएकोले रासायनिक मल उद्योग अधिराज्य भित्रै स्थापना गर्न प्रोत्साहित गर्ने ।
- (ख) रासायनिक मलको समिश्रण उत्पादन गर्न कच्चा पदार्थहरुको रुपमा रासायनिक मल (युरिया, डि.ए.पी., सुपर फस्फेट आदि) आयात गर्नेहरुलाई आयातकर्ताहरुले पाए सरहको सुविधा सहूलियत दिने ।

५.१.५ विदेशी लगानी

- (क) छिमेकी मुलुकहरुको रासायनिक मल कारखानाहरुमा लगानी गर्न सहकारी तथा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्ने ।

- (ख) छिमेकी राष्ट्रहरूका रासायनिक मल निर्यात गर्ने कारखानाहरूमा शेयर लगानी गरी उत्पादनको अनुपातिक हिस्सा प्राप्त गर्न (सहकारी तथा निजी क्षेत्रलाई) प्रोत्साहित गर्ने ।

५.२ मलको वितरण व्यवस्था पारदर्शी, प्रतिस्पर्धात्मक तथा प्रभावकारी तुल्याउने

५.२.१ वितरण व्यवस्था

- (क) विकास क्षेत्र अनुसार रासायनिक मल आपूर्ति स्थितिको लगत अद्यावधिक गरी सार्वजनिक गर्ने ।
- (ख) मल वितरण व्यवस्थामा सघाउ पुऱ्याउन, रासायनिक मलको सन्तुलित उपयोग र एकीकृत बाली पोषण प्रणालीलाई प्रोत्साहित गर्न मल उपयोग अध्ययन नियमित रूपमा गरी त्यसलाई अद्यावधिक गर्दै जाने ।
- (ग) जिल्लामा मल वितरक तथा विक्रेताहरूको संजाल स्थापना गर्न अभिप्रेरित गर्ने ।
- (घ) मलको खुद्रा विक्री मूल्य नियमित अनुगमन गर्ने ।
- (ङ) मल भण्डारण, कृषि उत्पादन एवं विक्री व्यवस्था, गुणस्तर व्यवस्थापन तथा मल उपयोग सम्बन्धमा विक्रेताहरूको सक्षमता वृद्धि गर्ने ।
- (च) आयातकर्ता, विक्रेताहरू एवं कृषकबीच विभिन्न तहमा नियमित अनतरक्रिया गर्ने ।

५.२.२ परिलक्षित क्षेत्र र समूहलाई सहूलियत दरमा रासायनिक मल उपलब्ध गराउन सक्ने ।

- (क) मोटर यातायात सेवा पुगी नसकेका दुर्गम तथा उच्च पहाडी जिल्लाहरूमा रासायनिक मल ढुवानी खर्च नेपाल सरकारले व्यहोरी सहूलियत दरमा रासायनिक मल उपलब्ध गराउन सकिने ।
- (ख) नाइट्रोजन, फस्फोरस र पोटस ठोस पदार्थको रूपमा उपलब्ध गराउने सबै प्रकारको रासायनिक मलमा ढुवानी खर्च सहूलियत दिन सकिने ।
- (ग) निजी तथा सहकारी क्षेत्रलाई समेत उपरोक्त बमोजिमको ढुवानी अनुदान सहूलियत सेवामा सहभागी हुन सक्ने अवसर प्रदान गर्ने ।

- (घ) साना तथा सीमान्त कृषकहरुलाई विशेष कृषि उत्पादन कार्यक्रमहरुसंग आवद्ध गरी रासायनिक मलको स्थानीय बजार मूल्यमा सहूलियत उपलब्ध गराउन सकिने ।

५.३ मलको गुणस्तर

- (क) अनधिकृत श्रोतबाट मल खरिद बिक्री नगर्न विक्रेता र उपभोक्तालाई जागरुक बनाउने ।
- (ख) नीतिलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न गराउन मल ऐन र नियम बनाई लागू गर्ने ।
- (ग) मलको गुणस्तर परीक्षण प्रणालीलाई प्रभावकारी तुल्याउन प्रयोगशालाहरुको स्थापना तथा सुदृढीकरण गर्ने ।

५.४ एकीकृत बाली पोषण प्रणालीको व्यवस्थापन

रासायनिक मलको प्रयोगबाट माटोको उर्वराशक्तिमा पर्न सक्ने नकारात्मक असरलाई कम गर्न र सन्तुलित मल प्रयोग तथा एकीकृत बाली पोषण प्रणालीको विकास गर्न कृषकहरुको क्षमता विकासको लागि निम्नानुसार गर्ने :

- (क) माटो परीक्षणको आधारमा आवश्यक पोषक तत्वको हिसाबले रासायनिक मल सन्तुलित रूपमा प्रयोग गर्न कृषकहरुलाई प्रोत्साहित गर्ने ।
- (ख) एकीकृत बाली पोषण व्यवस्थापन प्रणालीमा प्रांगारिक तथा जिवाणु युक्त मल प्रयोग गर्न प्रोत्साहित गर्ने ।
- (ग) एकीकृत बाली पोषण व्यवस्थापन प्रणाली प्रविधिको प्रचार एवं मूल्याङ्कन सम्बन्धमा कृषक, अनुसन्धानकर्ता, कृषि प्रसार कार्यकर्ता, गैर-सरकारी संस्था, सहकारी र निजी क्षेत्रबीच नियमित अन्तरक्रिया गराउने ।